

Reflexe filosofice și teologice în lirica lui Lucian Blaga

Nastasia Vali GANEA

*L'attitude de Blaga par rapport aux interprétations philosophiques, mystiques et théologiques a été étudiée de manière complexe, spécialement en se référant à **Trilogie de la culture** ou à son cours de philosophie de la religion. Dans cet article, nous essayons de souligner certains aspects des réflexions philosophiques et théologiques concernant ses poèmes. La conclusion est que son attitude poétique se concentre sur trois inégales coordonnées abordées dans son contexte lyrique: la philosophie, le mysticisme et la théologie. Ses préceptes dogmatiques orthodoxes sont pleinement respectés dans certains poèmes. Cependant dans ses poèmes, la pensée philosophique se trouve sur le premier plan, parce qu'elle permet au poète d'interprétation un peu plus large. La perception de la lumière divine a des réflexions théologiques seulement quand ça implique l'élément contemplatif qui ne détruit pas, mais plutôt mettre l'accent sur les mystères du monde.*

La polémique entre poète et théologiens qui ne pouvaient être résolus sur le plan conceptuel avaient pour point de départ, même cette différence entre la vision théocentrique, spécifique religieuse et la pensée anthropocentrique abordée de Blaga. Son système philosophique est, en fait, une réflexion personnelle sur le phénomène religieux qui, comme „mystère” de sa poétique ne diminuera pas, mais augmentera la perception des vérités chrétiennes.

Mots-clés: lumină, taină, credință, finință, viziune

În exegeza liricii lui Lucian Blaga, implicînd cu evidență multiple aspecte de abordare, descifrarea reperelor metafizice ale discursului său poetic reprezintă o posibilitate esențială pentru înțelegerea „tainelor” care alcătuiesc „corola de minuni a lumii”. Numeroasele studii și articole tratînd o astfel de tematică, apărute pînă în prezent, au făcut referiri detaliate cu privire la lucrările cu un bogat conținut filosofic, mistic ori circumscris dogmaticii ortodoxe, precum *Trilogia culturii* sau *Cursul de filosofia religiei*.

Prezentul studiu își propune relevarea unor interferențe ale poeziei sale între elementele privind filosofia culturii și aspectele teologice creștine, deoarece, pentru autorul *Poemelor luminii*, poezia este o materializare a transcendentului: „Numai Dumnezeu o singură dată a izbutit să fie om desăvîrșit” (Blaga, *apud* Țigănuș, 2003: 41).

Dincolo, însă, de interpretările diverse, uneori contradictorii ale autorilor, relevant este modul în care însuși Blaga își definește starea de religiozitate ca pe un filtru al tuturor acțiunilor sale. Poetul își mărturisește de cele mai multe ori respectul pentru tradiția ortodoxă, se autodefinește ca persoană religioasă, dar cu

anumite nuanțe: „Nimenea nu prețuiește mai mult decît mine fervoarea religioasă, în orice formă s-ar manifesta“, afirmă el, dar imediat adaugă, parcă, de teama de a nu fi considerat un bigot: „Ca filosof, trebuie să privesc lucrurile sub unghi strict și pînă la capăt filosofic“, iar doctrina ortodoxă fiind în întregime constituită ca un tot unitar, „cel ce aderă la ea trebuie să renunțe la orice nou și mare act de creație metafizică” (Blaga, *apud* Țigănuș, 2003: 44).

Descoperim în unele dintre poeziile sale trăsături care transcriu cu destul de multă fidelitate atmosfera cugetării ortodoxe. Sînt relativ puține astfel de elemente în opera sa, din cauza „interpunerii” unei filosofii personale, a unui sistem propriu de gîndire care nu coincide cu statusul dogmaticii ortodoxe, sistem elaborat de el, posibil din orgoliul de a fi un pionier al filosofiei sistematice românești. Orgoliul acesta l-a măcinat și pe Camil Petrescu, fără a da rezultatele scontate. A reușit să-l îndepărteze însă pe Blaga de izvorul autentic al cugetării românești tradiționale, care este gîndirea ortodoxă și pe care el a avut-o ca punct de plecare în dezvoltarea sa, mai ales ca poet (vezi Bacali, 2015: 15).

Poezia *Suflete, prund de păcate* (volumul *Corăbii cu cenușă*) conține o viziune ortodoxă:

„Suflete, prund de păcate,
ești nimic și ești de toate.
Roata stelelor e-n tine
și o lume de jivine.
Ești nimic și ești de toate:
aer, păsări călătoare,
fum și vatră, vremi trecute
și pămînturi viitoare.
Drumul tău nu e-n afară,
căile-s în tine însuși.
Iară cerul tău se naște
ca o lacrimă din plînsu-ți” (Blaga 1978: 452).

Se constată atitudinea credinciosului smerit, care se vede pe sine „prund de păcate” și își cunoaște necuviința și adîncul păcătoșeniei înaintea lui Dumnezeu. Omul este creat în cumpăna celor două lumi, cea spirituală și cea materială, are suflet duhovnicesc și trup material și poate înclina înspre care dorește dintre cele două, în conformitate cu voința sa liberă. Poate înclina spre cer și spre îndumnezeire, spre corul celor care laudă pe Dumnezeu, simbolizat aici prin roata stelelor, avînd imprimat în sine chipul lui Dumnezeu, dar se poate apleca și spre dobitoacia patimilor josnice, care îl apropie de lumea celor necuvîntătoare (vezi Bacali, 2015: 16). Prin înmulțirea patimilor în sine, sufletul omului, în loc să se lumineze, devine purtător al unei lumi de jivine. Sfîntul Duh, prin glasul Psalmistului, spune: „Omul în cinste fiind n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte și s-a asemănat lor” (Biblia 1991: Ps. 48: 21).

Omul cuprinde în sine trecutul și viitorul: este trecutul său în măsura în care faptele sale l-au modelat într-un fel sau altul și este viitorul său, din perspectiva soartei veșnice, acele „pămînturi viitoare”, stare pe care el însuși și-o pregătește încă de pe acum. Însă omul nu se îndreaptă spre lumi necunoscute și nici spre orizonturi geografice, materiale, ci spre Împărăția lui Dumnezeu, care este în el însuși: „Drumul tău nu e-n afară. / Căile-s în tine însuși” (Blaga, 1978: 452). Iar această Împărăție cerească se naște în noi înșine prin plîns și pocăință: „Iată cerul tău se naște / ca o lacrimă din plînsu-ți” (*Ibidem*: 452). Prin celest și teluric, viziunea introspectivă se încadrează pe coordonata ontologică generală a ființei: „Ești nimic și ești de toate:/ aer, păsări călătoare” (*Suflete, prund de păcate*, ciclul *Corabii cu cenușă*, apud Picioruș, 2008: 1). Puterea propriei voințe este, de fapt, cea care decide ființial eternitatea. Prin poezia de dragoste, poetul se apropie și mai mult de ilimitat, pentru că „Dumnezeu este iubire”. „Cîntecul focului” este cîntecul iubirii, al fericirii posibile, într-o realitate cu multiple reverberații. Iubirea apare transpusă într-o cheie majoră, depășind trăirea erotică, iar pasiunea capătă un sunet fundamental, care cuprinde în ea întreaga lume și devine glorificarea vieții, dincolo de caducitatea ființei noastre. Poezia *Psalm*, din volumul *Cîntecul focului*, pune în valoare, de asemenea, valențele teologice ortodoxe.

„Iubind ne-ncredințăm că sîntem.
oricît de-adîncă noapte-ar fi,
sîntem în tine, Elohim.
Sub lumile de aur ale serii
tu vezi-ne – cutreierînd livezile
Cînd iubim,
Umblăm prin marea săptămînă
gînd cu gînd și mînă-n mînă.
Și cum am vrea să te slăvim
pentru iubirea ce ne-o-ngădui, Elohim!
Dar numai rană a tăcerii
e cuvîntul ce-l rostim” (Blaga, *Psalm*, vol. *Cîntecul focului*, apud Picioruș, 2008: 1).

Întîlnim în lirica lui Blaga metafore care ascund realități biblice și teologice; adesea, rămîn necunoscute criticii literare, care le imprimă un semantism străin sau mai îndepărtat de elementul religios. Prima strofă oferă o viziune antinomică dintre noaptea păcatului cu ziua harului dumnezeiesc. Blaga susține cu dreptate că iubirea atrage harul lui Dumnezeu și că noaptea păcatelor noastre nu ne poate copleși desăvîrșit dacă iubim și dacă rămînem prin iubire în Dumnezeu. A doua strofă oferă un tablou cu nuanțe primordiale, iar acest aspect este unul foarte familiar rugăciunilor ortodoxe, în care credinciosul Îl roagă pe Dumnezeu să-Și aducă

aminte de milele Sale cele de demult și de slăbiciunea și neputința umană care este în noi toți și care a dus la căderea din Eden.

Strofa parafrazează geneza biblică, care amintește tocmai despre această cădere, la ceasul înserării, cu versetul de la *Fac.* 3, 8: „Iar când au auzit glasul Domnului Dumnezeu, Care umbla prin rai, în răcoarea serii, s-au ascuns Adam și femeia lui de fața Domnului Dumnezeu printre pomii raiului” (*Biblia*, 1991: 13). Astfel oamenii moștenesc din neam în neam urmarea acelei căderi, iar poetul Îl roagă pe Dumnezeu spre îndurare față de neamul omenesc: „Vezi-ne – cutreierînd livezile” (Blaga, *Psalms*, vol. *Cîntecul focului*, apud Picioruș, 2008: 1). Următoarele două versuri fac aluzie la cele șapte veacuri ale acestei lumi, „marea săptămînă” în care oamenii rătăcesc încă mulți departe de Dumnezeu. Sînt relevante verbele „a umbla” și „a cutreiera” pînă la venirea Zilei neînserate. Oamenii umblă ca niște copii neștiutori, „gînd cu gînd și mînă-n mînă.” În strofa ultimă, eul poetic își mărturisește durerea pentru faptul că nu simte un răspuns al iluminării divine în propria viață, iar cuvîntul rugăciunii sale, pentru că nu este rostit cu adevărat din toată inima și smerit, îl resimte ca pe „o rană a tăcerii” (vezi Bacali 2015: 17).

În volumul *Poemele luminii*, metaforele-cheie ale poeziilor sale sînt: lumina, întunericul, tăcerea, somnul, nemișcarea, întoarcerea la origini, care trimit, toate, spre o trăire mistică. Lumina originală, transcendentă, ce se aprinde în simțirea poetului, este o sursă de revitalizare a ființei sub semnul dragostei, al sentimentului erotic, proiectat la scara întregului univers. Lumina feminizată, întruchipată în femeia iubită ca o alcătuire de raze, devine o cale de legătură cu realitatea primordială, pe care poetul o descoperă revărsată în întreaga sa ființă: „Lumina ce-o simt năvalindu-mi/ în piept cînd te văd minunată,/ e poate că ultimul strop/ din lumina creată în ziua dintîi” (Blaga, 1968: 4).

Încercînd o paralelă între percepția orientală și cea apuseană a fenomenului mistic-religios, Blaga observă că misticismul oriental este unul al luminii și că ortodoxia este religia transcendenței care se coboară la oameni, în timp ce în Apus, transcendența este inaccesibilă omului care suferă singur sau încearcă printr-un efort propriu să se ridice, cu de la sine putere, către Dumnezeu (vezi *Spațiul mioritic*). Cuvîntul conferă obligația morală: „Cuvîntul pe care ni-l asumăm este cel care a răsunat în noi asemenea ecoului” (Bergson, 1998: 58.)

În opera lui Blaga poate fi ascultată o elegie a ființei, o aspirație și un „dor” metafizice pentru revelația „trandescendentului care coboară”. Pretutindeni, în mistuitoarea căutare a idealului de frumusețe morală, se simte prezența Domnului: „vifor... de lumină”, „lumina creată în ziua dintîi” (*Lumina*) „valuri de lumină” (*Vreau să joc!*), „mugurii / prea lacomi de lumină” (*Martie*), „picuri de lumină” (*Stalactita*), „o mare de lumină” (*Pax magna*), „o rază de lumină” (*Amurg de toamnă*), „deasupra mea-i lumină” (*Gîndurile unui mort*), „O înviere e pretutindeni, pe drum / și-n lumina desteaptă” (*Înviere de toate zilele*), „De ce m-ai trimis în lumină, Mamă...?” (*Scrisoare*), „Ce arătare! Ah, ce lumină! / Setea albă a căzut în grădină, / necăutată” (*Cereasca atingere*).

Pe de altă parte, lumina reprezintă și o reminiscență a timpului original, integrată în moștenirea spirituală: „jocul luminilor” (*Asfințit marin*), „lumină sânt, inimă” (*Încântare*), „Muri poetul .../ în simplă lumină” (*Poetul*), „fulgere rodnice joacă / să-nalțe tăcutele seve-n lumină” (*Mirabila sămînță*) (vezi Picioruș, 2017: 17).

În poezia *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*, emblematică, de altfel, pentru gândirea poetică a lui Blaga, apar elemente pe care exegeții le consideră esențiale pentru definirea interferențelor dintre valențele filosofice și teologice ale creației sale. Observăm în primul rînd antagonismul între „lumina altora” și „lumina mea”: „Eu nu strivesc corola de minuni a lumii / și nu ucid / cu mintea tainele, ce le-nfîlesc / în calea mea / în flori, în ochi, pe buze ori morminte. / Lumina altora / sugrumă vraja nepătrunsului ascuns / în adîncimi de întuneric” (Blaga 1968: 3). „Lumina altora” este raționalistă, insinuantă în mod ucigaș în intimitatea fragilă a vieții, în timp ce „lumina mea” este „potențatoare a misterului, nu insidioasă” (Picioruș, 2017:19).

Metafora misterului nopții sugerînd necunoscutul, nepătrunsul, accentuat de razele albe ale lunii, surprinde o imagine oximoronică, în care coexistă lumina și întunericul tainei: „Și-ntocmai cum cu razele ei albe luna / nu micșorează, ci tremurătoare / mărește și mai tare taina nopții, / așa îmbogățesc și eu întunecata zare / cu largi fiori de sfînt mister”. Blaga își construiește astfel propria imagine ca entitate iradiantă în acest univers, ca o „taină în taină”. „Atitudinea exprimată de poet în această primă poezie poate fi considerată ca una ortodoxă, care potențează înțelegerea contemplativă a frumuseții universale, deoarece conștientizarea fiorului cosmic și haric sînt superioare analizei raționale a lucrurilor și investigației cu pretenții de epuizare a tainelor” (Picioruș: 34). Versurile „Eu...nu ucid / cu mintea tainele” au valențe simbolice pentru că mintea poate ucide tainele, în sensul în care rațiunea umană, prin avansul cunoașterii, poate deveni distrugătoare a tainelor existențiale. „[...] În ziua în care veți mîncă din El vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu, cunoscînd binele și răul” (*Geneza* 3, 5). Cunoașterea poetică se realizează prin contemplare, adevăratul mod de cunoaștere a lumii, iar viziunea aceasta se circumscrie ariei ortodox-bizantine.

Totuși, între viziunea filosofică și cea teologic-ortodoxă există în poezia lui Blaga o contradicție marcantă, în care s-au implicat mari teologi precum Dumitru Stăniloae, făcîndu-se astfel diferența între aspectele care țin de filosofie, de mitologie sau de dogmatică ortodoxă. Vehemența cu care a fost tratat de teologi și îndeosebi intransigența punctului de vedere exprimat de părintele D. Stăniloae au fost remarcate de unii autori (vezi Popescu 2009: 1). Dacă teologii priveau religia din perspectivă teocentrică, Blaga judeca fenomenul religios din perspectivă antropocentrică. Din această cauză nu s-a reușit nici de o parte, nici de alta să se unească cele două perspective: teologii, gîndind teocentric, înțelegeau corect revelația divină, dar n-au văzut în ea și împlinirea și justificarea creației umane, iar Blaga, gîndind antropocentric, înțelegea creația umană ca mijloc de revelare a

misterului existențial, nu ca pe „un răspuns din partea omului la Revelația lui Dumnezeu, ci ca opusul luciferic al Revelației divine” (Popescu 2009: 1).

Sistemul metafizic creat de Blaga reprezintă însă un mod de reflecție personală asupra fenomenului religios din perspectivă culturală, iar spiritualismul său creator, o posibilitate de abordare proprie a religiei, care însă nu va modifica existența și percepția ca atare a adevărilor creștine.

Un filosof american, Michael S. Jones, consideră că Blaga oferă o perspectivă originală de abordare și realizează o excelentă reconstrucție a potențialului filosofiei așa cum poate el să fie actualizat și valorificat în construcții filosofice din afara spațiului cultural românesc (vezi Frunză 2006: 127). Filosoful american afirmă că la Blaga, cititorii se întâlnesc cu o filosofie „cuprinzătoare, imaginativă și cu o mare putere de pătrundere”. Un cititor occidental poate să descopere ideile ce animă lucrările sale și care se constituie ca un sistem solid al unei construcții filosofice foarte originale. Poate afla că, încă de la începutul secolului al XX-lea, „Lucian Blaga anticipează încercările filosofice ale sfârșitului de secol XX, printre care interpretarea culturală și constructivistă a cunoașterii, reînvierea pragmatismului și rolul revoluției cognitive în științe”, afirmă Jones (*apud* Frunză: 2006: 2). Dar, în special, Michael S. Jones demonstrează continua importanță a filosofiei lui Blaga pentru „dialogul contemporan” și atrage atenția asupra unei filosofii inestimabile „pentru ceea ce se va întâmpla în secolul XXI și mai departe”.

Bibliografie

- Bacali, Mihaela. 2015. *Atitudinea religioasă. Sub zodia unui spiritualism mitic, creator și liber*, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”
- Bergson, Henri. 1998. *Cele două surse ale moralei și religiei*, Iași: Editura Institutul European
- Biblia*, 1991, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R.
- Blaga, Lucian. 1968. *Poemele luminii*, București: Editura Minerva
- Frunză, Sandu. 2006. *Despre filosofia lui Blaga - un dar pe care Michael S. Jones l-a făcut americanilor*, Cluj: Editura Institutului de Istorie a Filosofiei
- Picioruș, Gianina. 2008. *Lucian Blaga - despre lumina dumnezeiască*, București: Teologia pentru azi, on-line, platformă ortodoxă pentru o reală postmodernitate
- Picioruș, Gianina. 2017. *Lucian Blaga între aspirația spre lumina și întunericul infernal*, București, Teologia pentru azi, on-line, platformă ortodoxă pentru o reală postmodernitate
- Popescu, Dan. 2009. *Polemica Dumitru Staniloae-Lucian Blaga*, Bistrița, ziarul Răsunetul Stăniloae, Dumitru. 1993. *Ascetică și mistică creștină sau teologia vieții spirituale*, Cluj: Editura Casa Cărții de Știință
- Țigănuș, V. N. 2003. *Trepte ale revelației mistice în opera lui L. Blaga și I. Barbu*, „Annales Universitatis Apulensis”, Alba-Iulia